

20. Florja B. N. «Sluzhebnaja organizacija» i ee rol' v razvitii feodal'nogo obshchestva u vostochnyh i zapadnyh slavjan // Otechestvennaja istorija. – 1992. – №2. – S.52–64.

21. Chubatyj M. Zahidna Ukrai'na i Rym u XIII st. u svoi'h zmagannjah do cerkovnoi' unii // Zapysky NTSh. – L'viv, 1917. – T.123–124. – S.211.

Osmolovska O. Y., candidate of historical sciences, associate professor, National pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), Osmolovska.olena@gmail.com

Ivasikiv V. V., student of National pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv)

From Dux to Rex: To the question of the coronation of Danylo Romanovich

In this article we explore the coronation of the Daniel of Galicia, using the context of the transition from the Byzantine political system to the Western-European political system. We focus on not just the issues concerning the organization of the Anti-Mongolian Coalition (as a main reason behind the conjunction with the West), but we also dwell upon the mental, ideological and other governmental vectors that became a main goal in his alliance with the Roman Curia.

Keywords: coronation, Western Europe, mentality, Galicia–Volyn principality.

* * *

УДК 94:001]–051:316–044.22(470)(092)

Михтуненко В. В.,
аспірантка, Чернігівський національний
педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка
(Україна, Чернігів), viktysia89@ukr.net

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА І. Я. ГУРЛЯНДА

Розглядається постать «сірого кардинала» політики Російської імперії кінця XIX – початку XX ст. – І. Я. Гурлянда. Характеризується початок його наукової діяльності в Ярославському Демідовському юридичному ліцеї на посаді професора поліцейського права. Визначаються особливості громадської, літературної та публіцистичної діяльності в 80–90 рр. XIX ст. Аналізуються основні літературні праці І. Я. Гурлянда, такі як: повість «Каприз», 1895 р., «Кар'єра», 1896 р., «Особливий світ», 1897 р., «Характерні риси поезії К. Р.», 1900 р., «На порозі» та багато інших. Досліджується творча співпраця з відомими літераторами і публіцистами того часу: А. П. Чеховим, В. О. Гіларовським, А. Я. Ліпскеровим, О. С. Суворіним. Надається коротка характеристика політичних опусів І. Я. Гурлянда («Друга Дума», «Опозиція», «Правда про кадетів»). Визначаються передумови відходу І. Я. Гурлянда від літературної та наукової діяльності на початку XX ст. та особливості його стрімкого політичного злету.

Ключові слова: імперія, консерватизм, публіцистика, рецензія, фейлетони, опозиція, опус.

Процес дослідження життя і діяльності окремих історичних персоналій являється вирішальним для складання комплексного уявлення про особливості політичного і суспільного розвитку будь-якої країни. Важливо відмітити й те, що більшість політичних діячів були різнобічно розвинутими особистостями: хтось писав вірші і поеми, інші віртуозно грали на музичних інструментах чи займалися науковою діяльністю. Проте, всі вони в першу чергу обрали політику, а таланти були віднесені на другий план. Так і об'єкт нашого дослідження І. Я. Гурлянд, мав змогу стати ким завгодно, а обрав саме політичну кар'єру.

Важливою особливістю історіографічних досліджень з теми є відсутність узагальнюючої роботи, в якій би ґрунтовно висвітлювалася як політична, так і громадська діяльність І. Я. Гурлянда. Безперечно, більшість публікацій досліджує політичну діяльність та життя І. Я. Гурлянда після 1905 року, адже працюючи з П. А. Столипіним, він саме в цей період отримав публічне визнання. Джерельна база дослідження достатня та представлена численними роботами самого

І. Я. Гурлянда та уривками зі спогад таких громадських діячів, як В. О. Гіларовський, А. Я. Ліпскеров, О. С. Суворін та інші. Що ж до критичних публікацій, які висвітлюють літературну та публіцистичну діяльність І. Я. Гурлянда, то найвідомішими з них є роботи А. Г. Чукарева, С. А. Егорова, А. Лихоманова та М. В. Лушнікова.

Метою дослідження є визначення особливостей громадської діяльності І. Я. Гурлянда, передумов та причин відходу від літературної та публіцистичної діяльності.

Відомо, що історія – це складний процес, що має свою логіку, але разом з тим, все ж історія – це продукт діяльності людей. Початок XX ст. для Російської імперії, став саме тим періодом, коли її історію творили окремі особистості, іноді навіть далекі від політики. Однією з таких яскравих і водночас загадкових персоналій був Ілля Якович Гурлянд – доктор поліцейського права, історик, публіцист, поет, драматург, редактор, а в подальшому відомий громадський та політичний діяч. Він мав яскравий розум, прагматичний склад характеру та здатність досягати своїх цілей за будь-якої ціни. А його стрімка кар'єра є показним прикладом, що характеризувала взаємовідносини всередині державних кіл Російської імперії. Проте, ще до того, як І. Я. Гурлянд почав будувати свою політичну кар'єру, він працював на літературних та наукових теренах.

Закінчивши, в 1891 році Демідовський юридичний ліцей в Ярославлі, І. Я. Гурлянд отримав можливість розвивати свої науково-дослідницькі здібності в аспірантурі. А в 1900 році, захистивши свою дисертацію «Ямська гоньба в Московській державі до кінця XVII століття», став виконуючим обов'язки екстраординарного професора в тому ж ліцеї. Він читав лекції з поліцейського, торгового і адміністративного права, вів практичні заняття і спеціальні курси. Така наукова активність дає змогу дослідникам говорити як про його авторитет серед вчених та колег, так і про значний вклад І. Я. Гурлянда в складний процес підготовки ряду фундаментальних праць з юриспруденції.

В період науково-педагогічної діяльності в ліцеї, І. Я. Гурлянд отримав широку популярність як дослідник інститутів адміністративного права в їх історичному становленні та розвитку. На відміну від інших російських дореволюційних вчених-юристів, І. Я. Гурлянд не займався догматичною розробкою права, а всі його наукові труди були ґрунтовними історично-правовими дослідженнями [5, с. 72].

Та все ж, більш яскраво І. Я. Гурлянд проявив себе, як літератор-публіцист. Пік його літературної діяльності припадає на 80–90 рр. XIX століття. В той час Російська імперія перебувала на піку соціального і економічного піднесення після реформ Олександра II. І хоча консерватизм царської влади не був переборений повністю, проте почався активний суспільний розвиток: відкрилися можливості для розвитку друкарської справи, збільшилася кількість газет і журналів.

І. Я. Гурлянд відносився до тих молодих вчених, які почали друкувати свої праці ще в роки навчання в гімназії. Навчання його проходило в гімназіях Вільнюса, Одеси та Харкова. В студентські роки І. Я. Гурлянд здебільшого писав про культуру та театр, не зачіпаючи гострих політичних тем. Вірші його виходили в газетах

«Бджола» та «Будильник». А вже в Ярославлі І. Я. Гурлянд друкувався в популярній щотижневій газеті «Губернські відомості». Цікаво, що дане видання на той час рецензувалося адміністрацією Демідовського юридичного ліцею, в якому він працював. Не складно, уявити яку свободу друку мав там І. Я. Гурлянд. І хоча в «Губернських відомостях» заборонялося піднімати загально-політичні теми, коментувати селянські бунти чи нововведення уряду, все ж на сторінках газети виходили ґрунтовні історичні опуси, статистичні матеріали та етнографічні дослідження під авторством І. Я. Гурлянда.

Як бачимо, літературний хист у І. Я. Гурлянда проявився ще з ранніх років, проте йому хотілося більше. Вірші та короткі статті в провінційних газетах не відповідали амбіційним прагненням молодого юриста. І. Я. Гурлянду потрібний був творчий поштовх, і він його отримав вже влітку 1889 року.

Мало було відомих і владних діячів, які б брали молодих вчених, літераторів чи політиків під свою опіку. Але в І. Я. Гурлянда було ніби особливе бачення на таких людей. Досліджуючи життєвий шлях І. Я. Гурлянда можна з впевненістю сказати, що саме за допомогою і протекцією таких «обраних» людей і складалася його кар'єра. Першою з відомих нам, персоналій, що дала кар'єрний поштовх І. Я. Гурлянду був Антон Павлович Чехов. Варто зазначити, що молоді літератори та поети часто шукали зустрічі з відомим письменником, аби показати йому свої вірші та прозу, а А. П. Чехов в свою чергу, постійно допомагав молодим талантам: ділився досвідом, підказував теми, в листах рецензував їх твори. Тому, І. Я. Гурлянд не був виключенням, і як і багато молодих і амбітних літераторів, шукав зустрічі з митцем.

Така знакова і бажана зустріч відбулася влітку 1889 року в Ялті. І. Я. Гурлянд в своїх спогадах пише: «Я чекав його на пристані. Хоча море, здавалося було тихим і спокійним, бідного А<нтон> П<авлович> так закачало, що він навіть наступного дня жалівся, що під ним земля колишеться» [1, с. 520]. Саме це знайомство зіграло важливу роль в подальшій літературній діяльності І. Я. Гурлянда. Після позитивних рекомендацій великого митця, І. Я. Гурлянда почали друкувати в столичних виданнях. Проте, через особливий стиль молодого літератора, не всі газети погоджувалися друкувати вірші І. Я. Гурлянда. Наприклад, в ліберально-народницький журнал «Північний Вісник» праці його не взяли, навіть після позитивної рецензії А. П. Чехова.

Газети ж, яким був потрібний «гострий» матеріал з ентузіазмом брали в роботу вірші І. Я. Гурлянда. Так вже 8 січня 1890 року в газеті «Новий час» (редактор О. С. Суворін) була опублікована розповідь «Ранок нотаріуса Горшкова». Після такого успіху І. Я. Гурлянд писав А. П. Чехову: «Дякую Вам від всієї душі за все, що Ви зробили для мене. Дякуючи Вам і тільки Вам я потрапив в таку газету, як «Новий час» ...» [8, с. 184].

Театральна діяльність І. Я. Гурлянда почалася теж з подачі А. П. Чехова. Популярний журнал «Артист», який здебільшого мав театральний і музичний характер публікацій, взяв І. Я. Гурлянда за власного кореспондента в провінції. Він висвітлював театральне життя Ярославля, писав статті про культурне життя і постановки Волконського театру і театру в місті

Рибінську. Статті І. Я. Гурлянда дуже відрізнялися між собою, були серед них як сухі інформативні опуси, так і сатиричні фейлетони.

Ще однією якісною творчою віхою в житті І. Я. Гурлянда стала робота в газеті «Новини дня». Маловідома газета, що нараховувала близько двох тисяч екземплярів, не була вершиною мрій амбіційного І. Я. Гурлянда. Проте, на тлі інших, він став найяскравішим її публіцистом. Це тішило самолюбство літератора і давало свободу друку. Редактор газети А. Я. Ліпскеров, цінував талант І. Я. Гурлянда, в той час, коли цензура вже насторожено слідкувала за успіхами юного публіциста [9, с. 34].

І. Я. Гурлянд в 1889–1895 рр. був на піку своєї літературної слави. Він друкувався в багатьох відомих газетах та журналах: «Новий час», «Російські відомості», «Петербурзька газета», «Одеські новини», «Театр і мистецтво». За підтримки А. П. Чехова в Малому театрі пройшли постановки його комедій, найвідомішими з яких стали в 1895 році – «Повітовий Шекспір» та «В сонному царстві». Друком виходять повісті І. Я. Гурлянда «Каприз», «Кар'єра», «На порозі», «Особливий світ», літературознавча робота «Характерні риси поезії К. Р.» (про поезію великої княгині Єлизавети Федорівни). Всі ці твори характеризують різні сторони життя московської інтелігенції, а повість «Кар'єра» взагалі вважається автобіографічним опусом І. Я. Гурлянда. А. Лихоманов наприклад вважає, що саме мрії про майбутнє І. Я. Гурлянда знайшли відображення в його повісті. А вже головний герой повісті «Кар'єра», молодий професор Московського університету Олішев, опинився перед вибором – або служіння науці, або престижне місце чиновника особливих доручень впливового столичного відомства. Герой І. Я. Гурлянда зробив той же вибір, що й в майбутньому сам автор, вибравши адміністративну діяльність і покинувши науку. А. Лихоманов вважає, що І. Я. Гурлянд ще в той час зробив для себе остаточні висновки і отримавши пропозицію перебраться на службу в Петербург вже не вагався [6, с. 144].

Вся ця слава, здавалося б мала запаморочити голову молодому журналісту, проте не сталося. Провінційного визнання для І. Я. Гурлянда було замало. І він, використавши своє знайомство з новим Ярославським губернатором Б. В. Штюрмером, почав будувати політичну кар'єру. Варто зазначити, що людей, які допомагали І. Я. Гурлянду в досягненні його цілей, він швидко зраджував і забував (хоча б загадати зраду А. Я. Ліпскерова, коли газета «Новий день» почала терпіти фінансові труднощі).

З подачі Б. В. Штюрмера, в житті І. Я. Гурлянда почався період державної служби. Він жив в столиці і отримав кар'єру про яку мріяв. Не можна сказати, що І. Я. Гурлянд взагалі перестав займатися публіцистикою. Він довгий час працював на посту редактора офіціозу «Росія», проте його статті були частіше за все «замовні» політичні та релігійні повідомлення, відповіді на статті опонентів в різних опозиційних виданнях та історичні екскурси. А тематика їх була досить тенденційною, очікуваною і не виходила за рамки чітко зазначеного урядового курсу.

Пізніше, виконуючи «замовлення» П. А. Столипіна, І. Я. Гурлянд написав ряд брошур «Друга Дума»,

«Опозиція», «Правда про кадетів», в яких виклав характеристику опозиційних партій та їх лідерів, визначив істинні цілі партій та їх руйнівну роль для російського суспільства. Це були вдалі політичні опуси, проте нічого спільного з попередньою літературною діяльністю автора не мали. Вони несли ідеологічне значення, але ніякої літературною значущості не мали.

Хто знає, що б чекало на І. Я. Гурлянда, якби він продовжив свою літературну чи наукову діяльність. Можливо не було б ні еміграції, ні смерті в забутті на чужині. Проте, історія не терпить умовного способу, і доля І. Я. Гурлянда склалася саме так, як він того прагнув. Він був «сірим кардиналом» при правлячій еліті – не визнаним і приреченим. А кар'єра його закінчилася так само стрімко, як і доля всієї імперії. В своєму останньому творі «На хресті», написаного вже в еміграції, він ніби підводив підсумок свого життя описуючи долю єврея – патріота Росії:

«Зима... Морози... А десь там,
В країні вигнання й страждань,
Серед тяжких поневірянь,
С дружиною у вигнанні Кон Абрам...» [5, с. 4].

Список використаних джерел

1. Арсений Гуров. Из воспоминаний об А. Чехове / Арсений Гуров // Театр и искусство. – 1904. – №28. – С.520–521.
2. Васильев Н. П. Оппозиция / Н. П. Васильев. – СПб., 1910. – 138 с.
3. Васильев Н. П. Правда о кадетях / Н. П. Васильев. – СПб., 1907. – 96 с.
4. Гиляровский В. А. Москва газетная. Друзья и встречи / В. А. Гиляровский. – М.: Наука и техника, 1989. – 385 с.
5. Гурлянд И. Я. На кресте (повесть в стихах) / И. Я. Гурлянд. – Париж, 1921. – 175 с.
6. Егоров С. А. Доктор полицейского права И. Я. Гурлянд / С. А. Егоров // Государство и право. – 2009. – №7. – С.72–76.
7. Лихоманов А. И. Я. Гурлянд и еврейский вопрос в России / А. Лихоманов // Вестник Еврейского университета в Москве. – 1993. – №4. – С.142–153.
8. Лушникова М. В. Вклад ученых Демидовского юридического лицея в развитие российской науки полицейского и административного права / М. В. Лушникова // Вестник ВГУ. – 2010. – №2. – С.354–363.
9. Чехов А. П. Полное собрание починений и писем в тридцати томах. Письма в двенадцати томах. Письма. Том 4. Январь 1890 – февраль 1892 / А. П. Чехов. – М.: Наука, 1976. – С.184–185.
10. Чукарев А. Г. Профессор И. Я. Гурлянд: история взлета и падения / А. Г. Чукарев, С. А. Егоров // Ярославская старина. – 1997. – №4. – С.33–41.

References

1. Arsenij Gurov. Iz vospominanij ob A. Chehove / Arsenij Gurov // Teatr i iskusstvo. – 1904. – №28. – S.520–521.
2. Vasil'ev N. P. Oppozicija / N. P. Vasil'ev. – SPb., 1910. – 138 s.
3. Vasil'ev N. P. Pravda o kadetah / N. P. Vasil'ev. – SPb., 1907. – 96 s.
4. Giljarovskij V. A. Moskva gazetnaja. Druz'ja i vstrechi / V. A. Giljarovskij. – M.: Nauka i tehnika, 1989. – 385 s.
5. Gurljand I. Ja. Na kreste (povest' v stihah) / I. Ja. Gurljand. – Parizh, 1921. – 175 s.
6. Egorov S. A. Doktor policejskogo prava I. Ja. Gurljand / S. A. Egorov // Gosudarstvo i pravo. – 2009. – №7. – S.72–76.
7. Lihomanov A. I. Ja. Gurljand i evrejskij vopros v Rossii / A. Lihomanov // Vestnik Evrejskogo universiteta v Moskve. – 1993. – №4. – S.142–153.
8. Lushnikova M. V. Vklad uchenyh Demidovskogo juridicheskogo liceja v razvitie rossijskoj nauki policejskogo i administrativnogo prava / M. V. Lushnikova // Vestnik VGU. – 2010. – №2. – S.354–363.
9. Chehov A. P. Polnoe sobranie pochinenij i pisem v tridceti tomah. Pis'ma v dvenadcati tomah. Pis'ma. Tom 4. Janvar' 1890 – fevral' 1892 / A. P. Chehov. – M.: Nauka, 1976. – S.184–185.

10. Chukarev A. G. Professor I. Ja. Gurljand: istorija vzleta i padenija / A. G. Chukarev, S. A. Egorov // Jaroslavskaja starina. – 1997. – №4. – S.33–41.

Mykhtunenko V. V., PG student, T. Shevchenko Chernihiv National Pedagogical University (Ukraine, Chernihiv), viktysia89@ukr.net

Public activity of professor I. Hurland

The article deals with the figure of the «gray cardinal» of the policy of the Russian Empire at the end of the 19th and early 20th centuries – I. Hurland. Characterized the beginning of scientific activity I. Hurland in the Yaroslavl Demidov legal lyceum as a professor of police law. Specific features of public, literary and journalistic activity I. Hurland in the 80–90's. XIX century. The main literary works of I. Hurland, such as the novel «Caprice», 1895, «Career», 1896, «The Special World», 1897, «Characteristic features of poetry K. R», 1900, «On the Threshold», and many others. Creative cooperation with famous writers and publicists of the time is being explored: A. Chekhov, V. Gilyarovskij, A. Lipskerov, A. Suvorin. A brief description of the political opuses of I. Hurland («Second Duma», «Opposition», «Truth about the Cadets»). The prerequisites for I. Hurland from literary and scientific activity in the early twentieth century and the peculiarities of its rapid political take-off.

Keywords: empire, conservatism, journalism, review, feuilleton, opposition, opus.

* * *

УДК 929:624.04

Салата Г. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри інформаційної, бібліотечної
та архівної справи, Київський національний
університет культури і мистецтв
(Україна, Київ), salaty@bigmir.net

НАУКОВО–ТЕХНІЧНА ШКОЛА ПРОФЕСОРА Л. Д. ПРОСКУРЯКОВА: ІВАН ПЕТРОВИЧ ПРОКОФ'ЄВ (1877–1958 РР.)

Зроблена спроба окреслити головні етапи наукової діяльності І. П. Прокоф'єва – визначного інженера шляхів сполучення, вченого в галузі будівельної механіки та мостобудування. Його наукове життя, військова та педагогічна діяльність пов'язані виключно із залізничним транспортом.

Метою статті є відтворення ключових віх професійної діяльності І. П. Прокоф'єва. Методологічною основою дослідження є загальні принципи об'єктивності та історизму. Висновки роботи полягають у констатації факту про достеменно не досліджений науково–педагогічний доробок вченого.

Ключові слова: І. П. Прокоф'єв, інженер шляхів сполучення, будівельна механіка, будівництво мостів, наука, техніка.

Наукові школи – специфічні творчі об'єднання вчених – мають величезний вплив на розвиток науки і техніки. Наразі історики науки і техніки звертають багато уваги на проблеми вивчення творчої діяльності колективів учених, створенню, становленню та розвитку наукових шкіл в науці. Це пояснюється зростаючим інтересом до генезису ідей, розвитку окремих наук і окремих наукових напрямів, особливої історії організації наукової діяльності, умов формування та пошуку оптимальних форм організації наукових досліджень.

Серед вітчизняних талановитих мостобудівників чи не найбільше підноситься фігура Лавра Дмитровича Проскуракова. Типовою рисою науково–технічної школи Л. Д. Проскуракова, у першу чергу, слід назвати стиль дослідження. Характеризуючи Л. Д. Проскуракова як засновника школи, слід відзначити, що між ним та його учнями і послідовниками постійно існував зв'язок, який полягав у передаванні знання та уміння, засвоєнні стилю дослідження і поданні його результатів.

Лавр Дмитрович виробив певний стиль у науковому співтоваристві – він працював, об'єднуючись з іншими інженерами–мостобудівниками. Власне тому він набув великої ваги, зібравши навколо себе найбільш активних, найбільш талановитих і перспективних інженерів шляхів